



ТАРИХИ ЭТНОЛОГИЯ

Әлеуметтік-мәдени сана
дағдарысының түрлері және дәстүрлі
әлеумет деструкциясы





Мақсаты. Осы қорытынды дәрісте біз әлеуметтік-мәдени сананың жалған дәстүрлі және жалған тұлғалық түрлерін, сондай-ақ дисфункционалды бүлік пен жүйеден тыс әлеуметтік-мәдени көріністердің себептерін қарастырамыз.

Негізгі идеялар

1. Этностың өзіндік құрылымы үдерісі үшін тұлғалық сана тасымалдаушылары қоғамда жеңіліске ұшыраауы қажет.

Өзін-өзі құрылымдау үдерісі этностан үлкен кернеуді талап ететіндіктен, оның шарты этникалық қауымдастықтың ішінде әдеттегі тұрақты уақытқа қарағанда жеке сананың тасымалдаушыларының көп болуына негізделген. Дегенмен дағдарыс пен қайғылы кезеңдер мұндай адамдардың санының артуына ықпал етеді. Алайда мұнда бір өте маңызды сәт бар: этностың өзін-өзі құрылымдауының қалыпты барысы үшін жеке сананы тасымалдаушылар өзінің дәстүрлі қоғамында аутсайдерлерге айналмауы қажет (дағдарыс кезеңінде мұндай құбылыс жиі емес), олар өз еркі бойынша өз халқымен қайғылы және шиеленіске толы дәуірді бастан өткізуге келісті. Дәстүрлі қоғамнан жеке сананы тасымалдаушылардың шығуы дисфункционалды бүлікке, қоғамның деструкциясына әкелуі мүмкін. Дисфункционалды бүлік қалай пайда болады? Бейімделу сәйкессіздігі дисфункционалды дағдарыс тудыруы мүмкін емес. Соңғысы басқа себептен туындайды: этностың мәдени орталық тақырыбы толықтай немесе ұзақ уақытқа өзінің терең мәнінен айырылады. Ол кезде этникалық мәдени тақырып әр түрлі этностық топтар ұсынған әртүрлі интерпретацияларда көрсетіле алатын және соның негізінде өзгертуге болатын функционалдық этнос ішіндегі қақтығыс, бұл үдерісте құндылыққа жатпайтын басымдықтармен ақыл-ой елегінен айрылуы мүмкін, ал онсыз адам мәдениеті болмайды.

2. Ішкі этносаралық қақтығыстың қолайлы жолын қалпына келтіру үшін басқа идеология қажет.

Бірақ кез-келген таңдап алынған идеология емес, сонымен қатар «әрекет шарты» парадигмасын жаңа ауыстыруға қолдау көрсететін және әр түрлі, көп деңгейлі түсіндірулерге мүмкіндік беретін өте күрделі және икемді болуы қажет. Сонымен қатар, әрине, ең алдымен ол халықтың этикалық доминантына сәйкес болуы керек. Сондықтан, орталық мәдениет тақырыбы ретінде ол мәдениетаралық түсіндірулер мен мәдениетті функционалдық қайта бөлу үшін қажетті мағынаға жеткілікті түрде толтырылуы керек. Дегенмен, оған толық айқын эксплициттік мазмұнға ие болудың қажеті жоқ. Әртүрлі түсініктер мен түсініктемелер үшін қол жетімді болатын кейбір мағыналық маңызға ие болу жеткілікті.

Көп ұзамай этнос жаңа мәдени тақырыпқа ие болған жағдайда, әлемнің жаңа этникалық суретін және өткен трансферлерге барабар жаңа қоғамдық институттарды қалыптастыру мүмкіндігі пайда болады. Әйтпесе — бүлік жағдайы жылдар бойына созылуы мүмкін. Осылайша, нақты имплицитті мазмұны жоқ және әртүрлі интерпретациялар үшін мүмкіндік беретін «ерлік аңызы» армяндарда тереңдеп кеткен бүлік кезеңінен кейін функционалды этнос ішіндегі дағдарысты жасауға және әлемнің жаңа этникалық суретін қалыптастыруға негіз болды.

3. Этностың негізгі мәдени тақырыбын жоғалтуы кезінде бүлік жағдайы жылдар мен онжылдықтарға созылуы мүмкін екендігі жайлы айта кету керек.

Алайда, бірнеше онжылдықтарға созылып бара жатқан қақтығыс тіпті этнос тұрақтылығының қалпына келуімен аяқталмайды деп айтуға негіз жоқ. Этникалық жүйе жаңа немесе бұрынғы құндылықтарға негізделген трансферлердің жаңа нұсқаларын табуы әбден мүмкін. Болмаса, этнос жаңа этногенез үшін негіз бола алады.

Сонымен, мәдени тақырыптың жоғалуы белгілі бір себептермен дәстүрлі әлеуметте осы мәдени тақырып аясында құнды доминанттары жатқан немесе этнос ішіндегі коммуникацияның бұзылуы орын алған жеке сананы сақтаушылардың саны қысқаруына байланысты, сол кезде аутсайдерлер саны күрт өседі. Нәтижесінде дәстүрлі әлеуметтің бұзылуы орын алады. Бұл большевиктік төңкеріс кезінде және одан кейінгі жылдары Ресейде орын алған еді.



4. Дағдарыс кезеңінде басшы белсенділердің саны өте маңызды болуы мүмкін.

Бұл мәдени константалардың трансферлері бұзылған немесе шындыққа сәйкес келмейтін және тұрақты бүлік жағдайында болатын адамдар. Олар әсіресе дәстүрлі санаға берік, жеткіліксіз шектен тыс шиеленіскен (яғни бейімделу функциясындағы бұзылыстары бар) кезеңдерде көп болады, сырттан қатты қысым (мысалы, өзге дәстүрлерді тасымалдаушылар) жасайды.

Егер қысым осы дәстүрлі сананы тасымалдаушылар үшін күтпеген болса және оған қарсы арнайы қорғаныс тетіктері болмаса, онда дәстүрлі сананың құлдырауы басталады. Оның ішкі конфигурациясы бұзылып, соңғы элементтер кездейсоқ түрде өзара байланысқан болады. Жаңадан пайда болғандардың мазмұны да кездейсоқ болады, сондықтан олар өз бетінше және әрдайым ақталмаған болуы мүмкін емес. Бұл үдеріс тізбекті реакция сияқты өтіп, тұтас қоғамды қамтуы мүмкін. Басшылардың белсенділігі адамдардың өздері айналадағы болып жатқан жағдайға анықтама бере алмаған кезде қауіп-қатерді таңбалай алмайды және оны әлемнің көрінісіне барабар енгізе алмайды.

5. Аутсайдерлердің белсенділігі өте қауіпті.

Адамдар белгісіздікке шыдамай, жүйенің сыртынан ұсынылатын кеңестерге сезімтал болады. Олар кездейсоқ және қауіпті трансферлерге сезімтал болады, бұл өз кезегінде этникалық жүйенің дағдарысын одан әрі тереңдете түседі. Дәстүрлі сана ережелер жиынтығымен алмастырылады, ал әлем бейнесі, жаңа шындыққа қажетті бейімделуге және этнос сипатына сәйкес келмейтін эксплициттік идеологиямен алмасады. Мұндай жағдай, қоғам ішінде «кеңесшілер», қоғамымен байланысты жеке сананы таратушылар, яғни қоғамға қолайлы тұрақтану жолын ішкі жағынан көрсете алатындар жеткілікті саны жоқ болғаннан орын алады. Бұл үдерістер большевиктердің билікке келуі кезіндегі орыс шаруа қауымында болды, халық олардың қолдауымен үй-жайды тонап, өртеген еді.

Жалғандәстүрлі және жалғандәстүрлі деп айтуға болатын сананың түрлерін атап өту керек. Жалғандәстүрлі сана дәстүрлі, бірақ тұлғалық сананы дамыту процесінде емес, ішкі жағдайлар сериясы арқылы емес, сыртқы қысымда жүйелі түрде бас тарту нәтижесінде қалыптасады. Ол кезде дәстүрлі сана ережелер жиынтығымен, ал әлем бейнесі — эксплициттік идеологиямен алмастырылады.

6. Бірте – бірте «өткір» аласапыран жағдайы созылмалы ағымға ауысады, ол ерекше түрдегі жалған-дәстүрлі санада көрінеді.

Бірте — бірте «өткір» бүлік жағдайы созылмалы ағымға ауысады, ол ерекше түрдегі санада көрінеді – жалған дәстүрліде, яғни ол бірде өзара байланысты, бірде кездейсоқ интериоризацияланған ережелер мен тыйым салулардың жиынтығы. Бұл, мысалы, Кеңес Одағы кезінде болды. Жалғандәстүрлі сана тасымалдаушылары өте әсерлі және оңай манипуляцияға ергіш болып келеді. Мұндай адамдарға әлеуметті қорғауға қабілетті тұрақты, ішкі ұйымшыл қоғам бойынша сағыныш, әрдайым әлеумет аясында болу сияқты ерекше сипат тән. Бірақ жалғандәстүрлі сананың тасымалдаушылары мұндай әлеуметтен айырылған (жалғандәстүрлі сана әрқашан әлеумет дағдарысымен байланысты) және оның алып жүруін анықтап, онда «біз» бен «олар» арасындағы айырмашылықтар табиғаттан тыс, тіпті жаман жолмен жасалады. «Оларға» деген қарым-қатынасы ішкі ыңғайсыз, не абстрактілі схемалардан (эксплициттік идеологиялардан) туындайды, не контекстен алынған ағымдағы сәтпен анықталады. Тұрақты трансферлері болмайды, жаңа дәстүрлі сана анықталмайды. Әлеуметтің шегі одан да бұлыңғыр болып, тіпті оның нормалары да оңай өзгеруі мүмкін. (Алайда, жалғандәстүрлі қоғамның бейсаналы мүшелерінде этникалық мәдени константтар қалып отырады, сондықтан қолайлы жағдайлар туындаған кезде этностың жаңа өзін-өзі құрылымдау мүмкіндігі сақталады).

7. Бірақ жалған-дәстүрлі санада мәдени константалар кешенінің барабар трансфертері бұзылған.

Бірақ жалған дәстүрлі санада мәдени константалар кешенінің барабар трансферлері бұзылған. Трансферлер кездейсоқ объектілерге өтеді. Нәтижесінде, имплицитті жалпыланған мәдени сценарий шындықты реттемейді және бейімдемейді, оны этнос өкілдерінің санасында үйлесімді мәдени дәстүр түрінде ұстамайды. Шындық ыдырайды және толық емес, үзінді ретінде қалып қояды. Сондықтан жалғандәстүрлі сананы толық мәдени сана деп атауға болмайды, онда негізгі тұрақты мәдени компоненттер



жоқ.

Жалғандәстүрлі сананың күшеюі кезінде бедел туралы түсінік де ығысады. Дәстүрлі санада беделдің көзі жеке адам да, әлеуметтік орта да емес, имплицитті негізгі мәдени тақырып және мәдени константаның барабар трансферінің нәтижесінде жоғары беделдің іске асуына айналатын объект болып табылады. Жалғандәстүрлі санада трансфер объектісі ретінде көбінесе өзінің имманенттік, мәдениет, күй арқылы өтпеген кездейсоқ белсенді әрекет ететін жеке тұлға болып табылады.

8. Кеңестік кезеңнің сана-сезімі жалған дәстүрлі сана болды.

Революция барысында төмен дәстүрлі әлеумет, мысалы, Ресейде шаруа қауымдары жойылды. Халықтардың мәдениет ішіндегі функционалдық қақтығыс орын алған және діни астары бар мәдени тақырып бұзылды. Олардың орнына Кеңес үкіметі кейбір сипаттарында қауымға ұқсайтын колхоздар салды. Бірақ бұл имитация оңтайлы болмай, ол қоғамда жалған ойдың кең таралуының салдарына әкелді, өйткені дәстүрлі ұстанымдар санадан күштеп ығыстырылып, адам өзі айтқан сияқты қылып әзірленген ұрандар жиынтығымен алмастырылды. Уақыт өте келе, колхоз құрылысына дағдылану шамасына қарай тыныштықта өтті, бірақ әлі де сыртқы кездейсоқ нормалардың интериоризациясына құрылған оңтайлы емес жалған дәстүрлі сана қалыптасты. Мүмкін, уақыт өте келе дәстүргенез үдерісі де өтер ме еді, бірақ 1990 жылдардың басында жерге жеке меншік енгізумен шаруа санасының дағдарысының жаңа толқыны басталды.

Жүйеге қарсылықты дамыту, жалғандәстүрлі сананың тасымалдаушыларының кішігірім немесе одан да көп тобы дәстүрлі қоғам дамуының ауруына айналуы мүмкін. Мұнда «жалған дәстүрлі сана» термині жоғарыда айтылғаннан гөрі басқа мағынада қолданылады. Осындай сана дәстүрлі емес, тек сәл ғана дәстүрге ұқсас. Осылайша, Ресейде өз өкілдері айтқандай, «тұжырымдамамен» өмір сүретін қылмыстық қауымдастықтың сана-сезімі бар.

Қылмыстық қоғамдастық - әдеттегі антижүйе. Ал 90-шы жылдары Ресейде ол өз сапт-дәстүріне бағынатын қоғамның маңызды сегментін басып алды. Өмір құбылысын «тұжырымдамалар» ретінде әдеттегі заң бойынша тәрізді әңгіме етуін естуге мәжбүр етті. Кәдімгі заң бойынша деп олар шаруалар қоғамына немесе басқа да ұқсас әлеуметтік білімге қатысты өзінің жазылмаған нормалары бойынша өмір сүретін қоғам ережелерін ұстанатын, ал бұл шындығында келгенде, дәстүрлі сана нормалары болып табылады. Қылмыс әлемі мұндай табиғи дәстүрлі әлеуметтік бірліктердің өмірін тек бақылап, ұқсатады және мұнымен қоғам кемістігін білдіреді. Антижүйе жүйенің негізін құрайтын негізгі кодты тоқтатуға тырысатын балама, түпкілікті деструктивті коммуникативтік кодты ұсынады. Жалған дәстүрлі сана этностық топтың негізгі мәдени тақырыптың құндылықтары мен маңызды аспектілерін жоғалтуға қабілетті емес.

Антижүйе кейде бұрынғы дәстүрлі нормаларды немесе олардың жаңадан шығарылған нұсқаларын тез арада қалпына келтіру әрекеті нәтижесінде тұтастай жалған, идеологиялық, жылдам өзгерістерді тудырады.

9. Дәстүрлі социумның өсу ауруына оған қарсы жүйенің қалыптасуы болуы мүмкін.

Антижүйелік ерекшеліктердің пайда болуы дәстүрлі қоғамға зиянды әсер етеді. Олар оған еніп, кара бидай тәрізді тұншықтырады. Нәтижесінде, дәстүрлі санаға жойылып кету қаупі төніп тұрады, себебі оның көптеген тасымалдаушыларын антижүйелік бұзып, олардың орнына жалғандәстүрлі ерекшеліктер пайда болады. Бұл мәдениет жүйесі арқылы таралып, оны жалған дәстүрге айналдырады. Қоғамда психикалық патологиясы бар тұлғалардың саны артып келеді.

Бірақ тірі дәстүрлі қоғам қалпына келуге қабілетті. Дисфункционалды дағдарыстан шығудың алғашқы қадамы - қарым-қатынас, қоғамдық өмір, мінез-құлықтың ескі үлгілерін қалпына келтіру. Антижүйелік шыңыраудың түбіне жетіп, дәстүрлі қоғам антижүйемен күресуге кірісе алады. Сонда жалған-дәстүрлі сананың тасымалдаушылары салауатты түрде әлеуметтенеді, патологиялық тұлғалардың саны азаяды. Оларға дәстүрлі әлеуметке тән қоғамдық үлгі және коммуникативтік код беріледі. Антижүйелік дағдарысты еңсерудің кілті - жалғандәстүрлі сананың тасымалдаушыларының әлеуметтік ортаға тәуелділігі - әр түрлі әсерге ұшырауында. Дәстүрлі орта оларға қарсы болса, олар соның беделіне бағынып, ең конструктивті мінез-құлықты көрсетуге тырысады. Осылайша, олар коммуникацияның сыртқы формалары мен



әлеуметтілік үлгілерін алып, соған дағдыланып, дәстүрлі қоғамның имплициттік жалпыланған мәдени сценарийіне сәйкес мәдениетке еніп, біртіндеп интериоризациялануы мүмкін.

10. Дисфункционалды дағдарыстан шығудың бірінші қадамы бұрынғы мінез-құлық үлгілерін қалпына келтіруден тұрады.

Дәстүрлі жүйе жағымды, өмірді растайтын болса, антижүйе күйзеліске ұшырағыш және агрессивті. Осылайша, дәстүрлі әлеуметке антижүйелік, жалғандәстүрлі элементтер енген кезде ол күйзеліске ұшырайды. Сонымен қатар, көңілсіздік жалғандәстүрлі сананың үстемдік дәрежесіне дейін көтеріліп, «дұрыс» мінез-құлық үлгілерін көтереді. Тіпті негізгі мәдени тақырыптың өзінде, реинтерпретацияларға қаншалықты көңіл бөлінсе де, ақылға қонымсыз түсінік беріліп, ол этностың әртүрлі топтарымен әрекет ету мен реинтерпретациялау үшін аз қызмет етеді. Бұл ретте негізгі мәдени тақырып өзінің көп мәнді, бояулардың жарықтығын, қырлардың айқындығын жоғалтады. Бұл қарапайым және барлық ірі мәдениетаралық топтар үшін қызықтыра алмай, олардың тасымалдаушыларын әрекет етуге итермелемейді. Ол өзінің негізгі мазмұнын жоғалтып, тек өзінің көлеңкесіне ұқсап қалады. Мұндай екі көлеңке кейбір адамдар тобы үшін құнды болуы мүмкін болса да, оның айналасындағы функционалды құндылықтар қосылмайды. Таза және жан-жақты мәдениетаралық қақтығыстар үшін толығымен қызмет атқаратын жан-жақты жалпыланған мәдени сценарий қажет, ал ол болса жалғандәстүрлі санаға барған сайын араласып кетті.

11. Егер дәстүрлі жүйе позитивті, өміршең болса, онда жүйе күйзеліске қарсы депрессивті, агрессивті.

Өзінің шеткі көріністеріндегі жалғандәстүрлі сана тіпті жеке адамның патологиясына да қауіп төндіреді, өйткені мәдениеттен тыс тұлға, әсіресе өзін-өзі жауап беретін санасы жоқ тұлға әрдайым патологияға оңай ұшырайды. Антижүйенің таралуы кезінде жеке патология қоғамда өсіп келеді. Бірақ патологиясы бар тұлғалар дәстүрлі сананың регенерациясы болған кезде нормаға жиі оралады және қоғамда оның әлеуметтілік, ұжымдылық үлгілерімен, коммуникативтік кодымен бірге жалпыланған мәдени сценарийдің толыққанды жұмыс істеуі қайта басталады. Мәдени константаның дұрыс, өзекті трансферлері жеке адамның патологиясын женуге көмектеседі. Мәдениет жағдайы тұлғаға қатты әсер етеді, сонымен қатар тұлға да мәдениеттің өміршеңдігіне әсер етеді.

Осымен біз бұл дәрістерді аяқтаймыз. Онда біз этникалық жүйенің қызмет етуін сипаттайтын көптеген ұғымдармен таныстық. Біз этникалық жүйе бірнеше ерекшеліктерге ғана емес, этнос – көптеген факторларға әсер ететін күрделі организм екенін ескеруге тырыстым. Біз дәстүрлі этникалық қоғамның, әр түрлі қоғам сияқты өміріне әсер ететін көптеген тақырыптарды қозғаған жоқпыз, бірақ әлеуметтану назарынан тыс қалған ерекше этникалық заңдылықтар болып табылатын нәрселерді түсіндіруге тырыстым. Тарихи этнология – этномәдениеттанудың мәні әлеуметтік сала емес, этникалық мәдениет болып табылады. Сондықтан да біз оның күрделілігінде этникалық мәдениетпен ұштасқан тақырыптарды қарастырдық. Біз оның күрделілігін ерекше атап өткім келеді, өйткені оны оңайлату, оған қатысты бір жақты көзқарас деструктивті үдерістерді туындатады және ауқымды әлеуметтік және әлеуметтік-мәдени дағдарыстарға алып келеді.

Негізгі терминдер: Дәстүрлі социумның деструкциясы, жалған-дәстүрлі сана, жалған-тұлғалық сана, дисфункционалды аласапыран, этностың өзіндік құрылымы, қоғамның деструкциясы, идеология, этногенез, дәстүрлі сананың құлдырауы, дәстүрлігенез, антижүйе, коммуникативті код.

Дәрістер тақырыбы бойынша қосымша ресурстар

1. Абрамян Э.Г. (1978) Инновация и стереотипизация как механизмы развития этнической культуры / Методологические проблемы этнических культур: Материалы симпозиума. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР.
2. Арутюнов С.А. (1989) Народы и культура: Развитие и взаимодействие. М.: Наука.
3. Бенедикт Р. (2007) Хризантема и меч. Модели японской культуры. М.: Наука.
4. Бенедикт Р. (1997) Психологические типы в культурах Юго-Запада США // Антология исследований культуры. — М.: Университетская книга.



5. Боас Ф. Ум первобытного человека. М.-Л., 1926.
6. Боас Ф. (1997) Границы сравнительного в антропологии // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
7. Боас Ф. (1997) История и наука в антропологии. // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
8. Боас Ф. (1997) Методы этнологии. // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
9. Боас Ф. (1997) Некоторые проблемы методологии общественных наук. // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
10. Боас Ф. (1997) Эволюция или диффузия. // Антология исследований культуры. СПб.: Университетская книга.
11. Быховская И.М. (2005) Основы культурологии. М.: АCADEMIA XXI.
12. Дейк Т.А. ван. Язык. (1989) Познание. Коммуникация. М: Прогресс.
13. Леви-Брюль Л. (2015) Первобытное мышление. М.: Академический проект.
14. Леви-Брюль Л. (2015) Сверхъестественное в первобытном мышлении. М.: Академический проект.
15. Леви-Брюль Л. (2010) Первобытная мифология. М.: КРАСАНД.
16. Коул М. (1995) Культурные механизмы развития // Вопросы психологии. № 3.
17. Коул М. (1996) Культурно-историческая психология. М. Когито-центр.
18. Культурология. Фундаментальные основания прикладных исследований. (2010) Под ред. И.М. Быховской. М.: Смысл.
19. Культурология. XX век. Энциклопедия. (1998) Под ред. С.Я. Левит.— СПб.: Университетская книга; ООО «Алетейя».
20. Лурье С.В. (2005) Историческая этнология. Москва: Академический проект.
21. Лурье С.В. (2004) Психологическая антропология. М.: Академический проект.
22. Лурье С.В. (1994) Метаморфозы традиционного сознания. СПб.: Типография им. Котлякова.
23. Лурье С.В. (2017) Культура и ее сценарий: имплицитный обобщенный сценарий как внутрикультурный интегратор // Общественные науки и современность. № 2.
24. Маркарян Э.С. (2014) Избранное. Наука о культуре и императивы эпохи. Санкт-Петербург: Центр гуманитарных инициатив Университетская книга Москва.
25. Маркарян Э.С. (1989) Проблема целостного исследования культуры в антропологии США. // Этнология в США и Канаде. М.: Наука.
26. Маркарян Э.С. (1981) Узловые проблемы теории культурной традиции // Советская этнография. № 2.
27. Маркарян Э.С. (1978) Культурная традиция и задача дифференциации ее общих и локальных проявлений / Методологические проблемы этнических культур: Материалы симпозиума. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР.
28. Маркарян Э.С. (1978) Об исходных методологических предпосылках исследования этнических культур / Методологические проблемы этнических культур. Материалы симпозиума. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР.
29. Маркарян Э.С. (1977) Интегративные тенденции во взаимодействии общественных и естественных наук. Ереван: Изд-во АН Арм. ССР.
30. Мид М. (1988) Культура и мир детства. М., Наука.
31. Надирашвили Ш.А. (1978) Психология пропаганды. Тбилиси: «Мецниереба».
32. Прикладная культурология. Энциклопедия. (2019) Сост. и науч. редактор И.М. Быховская. М.: ООО «Издательство «Согласие».
33. Режабек Е.Я., Филатова А.А. (2010) Когнитивная культурология. СПб., Алетейя.
34. Узнадзе Д.Н. (1961) Экспериментальные основы психологической установки. Тбилиси: Издательство АН Гр. ССР.
35. Чистов К.В. (1981) Традиция, «традиционное общество» и проблема варьирования // Советская этнография. № 2.
36. Флиер А.Я. (2009) Культурология для культурологов. М., МГУКИ.
37. Флиер А.Я. (1995) Культурогенез. М.: Российский институт культурологии.
38. Эйзенштадт, Ш. (2010) Срывы модернизации. // Неприкосновенный запас. № 6.
39. Эйзенштадт, Ш. (1999) Революция и преобразование обществ. М., «Аспект-Пресс».



40. Ш. Эйзенштадт. О неопределенности термина «традиция». (Электронный ресурс). <https://cyberpedia.su/3x6f1f.html>
41. Barrett S. (1984) *The Rebirth of Anthropological Theory*. Toronto, Buffalo, L.: Univ. of Toronto Press.
42. Bock Ph.K. (1980) *Continuities in Psychological Anthropology*. San Francisco: W. H. Freeman and Company.
43. Boesch E. (1991) *Symbolic Action Theory and Cultural Psychology*. Berlin, Heidelberg, NY, L., Paris, Tokyo, Hongkong, Barselona, Budapest: Springel-Verlag.
44. Benedict R. (1934) *Patterns of Culture*. Boston and New York: Houghton Mifflin Company.
45. *Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion*. (1984) Shweder R., LeVine R. (eds.) Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
46. D'Andrade R. (1995) *The Development of Cognitive Anthropology*. New York: Cambridge University Press.
47. D'Andrade R. (1992) *Cognitive Anthropology*. In: *New Direction in Psychological Anthropology*. Schwartz Th., White G. M., Lutz C. A. (eds.) Cambridge: Cambridge University Press.
48. D'Andrade R. (1992) *Schemas and Motivation*. In: D'Andrade R., Strauss C. (eds.) *Human Motive and Culture Models*. Cambridge: Cambridge University Press.
49. D'Andrade, R. (1984) *Cultural Meaning Systems*. In: Shweder R. A., LeVine R. A. (eds.) *Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion*. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
50. D'Andrade R. (1981) *The Culture Part of Cognition // Cognitive Science*. № 5.
51. Dubois C. (1944) *The People of Alor: a Socio-Psychological Study of an East Indian Island*. Minneapolis: University Minnesota Press.
52. Duijker H.C.J., Frijda N.H. (1960) *National Character and National Stereotypes: Confluence*. Amsterdam: North-Holl Publishing Company.
53. Eisenstadt Sh. (2006) *The Great Revolutions and the Civilizations of Modernity*. Brill.
54. Eisenstadt Sh. (2004) *The Civilizational Dimension of Modernity (англ.)* In: S.A. Arjomand, E.A. Tiryakian. (eds.) *Rethinking Civilizational Analysis*. Sage Publication Ltd.
55. Eisenstadt Sh. (1992) *Frameworks of the Great Revolutions: Culture, Social Structure, History and Human Agency // International Social Science Journal*. Vol. 44. № 133.
56. Eisenstadt Sh. (1973) *Tradition, Change, and Modernity*. New York, Sydney, Toronto: John Wiley.
57. Ewing K. (1992) *Is Psychoanalysis relevant for Anthropology*. In: Schwartz Th., White G., and Lutz C. (eds.) *New Direction in Psychological Anthropology*. Cambridge University Press.
58. Geertz C. (1984) "From the native's point of view". *On the Nature of anthropological Understanding*. In: Shweder R. A., LeVine R. A. (eds.) *Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion*. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
59. Harkness S. (1992) *Human Development in Psychological Anthropology*, In: Schwartz Th., White G., and Lutz C. (eds.) *New Direction in Psychological Anthropology*. Cambridge University Press.
60. Holland D. (1992) *The Woman who Climbed up the House: Some Limitations of Schema Theory*. In: Schwartz Th., White G., Lutz C. (eds.) *New direction in Psychological Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
61. *Human Motive and Culture Models*. (1992) D'Andrade, R., Strauss, C. (eds). Cambridge: Cambridge University Press,.
62. Jahoda G. (1981) *Psychology and Anthropology. A Psychological Perspective*. L., NY etc: Academic Press.
63. Inkeles A. (1997) *National character*. Transaction Publishers.
64. Inkeles A., Levinson D. (1969) *National Character: The study of Modal Personality and Sociocultural Systems*. In: Lindzey C. and Aronson E. (eds.). *The Handbook of Social Psychology*. Vol. IV. Massachusetts (Calif.), London, Ontario: Addison-Wesley.
65. Kardiner A., Lipton R. (1945) *The Individual and His Society*. New York: Columbia University Press.
66. LeVine R. A. (1984) *Properties of Culture. An Ethnographic View*. In: Shweder R. A., LeVine R. A. (eds.) *Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion*. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
67. Lourie S. V. (2017) *The Revival of Psychological Anthropology: a New Understanding of Interrelation Between Cultural and Psychological By Virtue of Cognitive Anthropology and Cultural Psychology*. *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences* V. 10, № 7.



68. Lourie S. V. (2016) Culture as a field of human action (The experience of constructing a theory of cultural constants and implicit generalized cultural script) // Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences. V. 9, № 4.
69. Markarian E.S. (1992) Tradition as an Object of System Study // World Futures. V. 34.
70. Markarian E.S. (1998) Capacity for World Strategic Management. Yerevan: Gitutgun.
71. Mead M. (1959) An anthropologist at work: Writings of Ruth Benedict. — Boston: Houghton Mifflin Company.
72. Miller J. (1993) Theory of Developmental Psychology. NY: Freeman.
73. Nelson K. (1981) Cognition in a Script Frammework. In: J.H. Flavell and L. Ross (eds.) Social Cognitive Development. Cambridge: Cambridge University Press.
74. New direction in Psychological Anthropology. (1992) Schwartz Th., White G., Lutz C. (eds.) Cambridge: Cambridge University Press.
75. Norman D. (1975) Explorations in cognition. San Francisco: Freeman.
76. Redfield R. (1956) Peasant Society and Culture: An Anthropological Approach to Civilisation. Chicago.
77. Romney A., Weller S., Batchelder W. (1986) Culture as Consensus: A Theory of Culture and Informant Accuracy // American Anthropologist. № 88.
78. Rouce A.P. (1982) Ethnic Identity: Strategies of Deversity. Bloomington.
79. Schwartz Th. (1992) Anthropology and Psychology. In: Schwartz Th., White G., Lutz C. (eds.) New direction in Psychological Anthropology. Cambridge: Cambridge University Press.
80. Schwartz Th. (1989) The Structure of National Cultures. In: Funke P. (ed.) Understanding Of USA: A Cross-Cultural Perspective. Tubengen: Gunter NarrVerlal.
81. Schwartz Th. (1978) Where is the culture? In: Spindler G (ed.) The Making of Psycholodgical Anthropology. Berkeley: University of California Press.
82. Shils E. (1961) Centre and Periphery // Polanyi M.(ed.). The Logic of Personal Knowledge: Essays. London: Routledge & Kegan Paul.
83. Shils E. (1981) Tradition. London; Boston.
84. Shore B. (1991) Twice-Born, Once Conceived: Meaning Construction and Cultural Cognition. // American Anthropologist. Vol. 93, No 1, March
85. Shweder R. (1991) Thinking Through Cultures. Cambridge (Mass.), London (England): Harvard University Press.
86. Shweder R. (1990) Cultural psychology – What is it? In: Stigler J., Shweder R., Herdt G. (eds.) Cultural psychology: Essays on comparative human development, New York: Cambridge University Press.
87. Shweder R. (1984) Anthropology’s Romantic Rebellion against the Enlightenment, or There’s more to Thinking than Reason and Evidence. In: ShwederR., LeVine R. (eds.) Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
88. Simon H. (1981) Sciences of the artificial. Cambridge. MA: MIT Press.
89. Skinner Q. (1985) The Return of Grand Theory in the Human Sciences. Cambridge University Press.
90. Spiro M. (1984) Some reflections on Cultural determinism and relativism with Special Reference to Emotion and Reason. In: Shweder R., LeVine R. (eds.) Cultural Theory. Essays on Mind, Self, and Emotion. Cambridge, L., NY., New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
91. The Making of Psycholodgical Anthropology. (1978) Spindler G. (ed.) Berkeley: University of California Press.
92. White G., Lutz C. (1992) Intriduction. In: SchwartzTh., WhiteG., Lutz C. (eds.). New direction in Psychological Anthropology. Cambridge: Cambridge University Press.
93. White G. (1992) Ethnopsychology. In: SchwartzTh., WhiteG., Lutz C. (eds.). New direction in Psychological Anthropology. Cambridge: Cambridge University Press.
94. Wartofsky, M. (1979) Models Representation And The Scientific Understanding. Dordrecht: Holland / Boston: USA / L.: England: D. Reidel Publishing Company.